

**Шаталова Л.С.**

кандидат економічних наук, доцент,  
старший науковий співробітник відділу розвитку підприємництва  
Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень  
Національної академії наук України»

**Shatalova Liudmyla**

State Organization «Institute of Market and Economic & Ecological Researches  
of the National Academy of Sciences of Ukraine»

## ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ РАМОК КВАЛІФІКАЦІЙ

## FUNDAMENTALS OF FORMATION OF INDUSTRY FRAMEWORKS OF QUALIFICATIONS

Статтю присвячено проблемам розвитку національної системи кваліфікацій в Україні. Європейський вектор розвитку України обумовив необхідність розробки та затвердження Національної рамки кваліфікацій на основі європейських мета-рамок. Універсальний характер останньої не дозволяє враховувати галузеві особливості людської діяльності і, як наслідок, актуалізується проблема розробки галузевих рамок кваліфікацій, що характеризуються спільністю ознак професійної діяльності і необхідні сучасним фахівцям для роботи в певній галузі. В статті наведено порівняння рівнів та дескрипторів Європейської рамки кваліфікацій для навчання протягом життя, Рамки кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти і Національної рамки кваліфікацій України, яке дало змогу констатувати, що в нашій державі обрано власний шлях в розбудові кваліфікаційної системи з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. Зазначено, що в європейських країнах розроблення галузевих рамок кваліфікацій може здійснюватися на основі двох підходів: для галузей освіти та галузей ринку праці. Для України головною проблемою наразі виступають критерії, за якими слід визначати види галузевих рамок кваліфікацій, зокрема, за галузями вищої освіти або видами економічної діяльності. В статті наведено авторське бачення галузевої рамки кваліфікацій стосовно 7-го рівня кваліфікацій для галузі знань «Соціальні та поведінкові науки», характерною особливістю якої виступають додаткові виміри, що розкривають специфічні характеристики галузі. Встановлено, що в розробці секторальних рамок кваліфікацій мають брати участь представники профільних центральних органів виконавчої влади, галузевих рад, професійних асоціацій і системи освіти, роботодавці, населення. Всі вони визначатимуть рамкові вимоги до фахівців в певних галузях діяльності, що стануть одним із засобів підвищення ефективності використання трудового потенціалу на всіх рівнях національної економіки. Перспективи подальших досліджень галузевих рамок кваліфікацій пов'язані з їх змістовним наповненням, визначенням критеріїв їх кількісного детермінування та інституційним забезпеченням.

**Ключові слова:** мета-рамка, кваліфікаційний рівень освіти, дескриптор, Національна рамка кваліфікацій України, галузева рамка кваліфікацій.

The article is devoted to the problems of the development of the national system of qualifications in Ukraine. The European vector of Ukraine's development necessitated the development and approval of the National Framework of Qualifications based on the European meta-frameworks. The universal nature of the latter does not allow taking into account the branch specifics of human activity and, as a result, the problem of developing branch frameworks of qualifications, characterized by common features of professional activity and necessary for modern specialists to work in a certain field, is actualized. The article compares the levels and descriptors of the European Qualifications Framework for Lifelong Learning, the Qualifications Framework for the European Area of Higher Education and the National Qualifications Framework of Ukraine, which made it possible to state that our country has chosen its own path in the development of the qualification system, taking into account the experience of the countries of the European Union. It is noted that in European countries, the development of sectoral frameworks of qualifications can be carried out on the basis of two approaches: for the fields of education and the fields of the labor market. For Ukraine, the main problem at the moment is the criteria by which the types of the sectoral frameworks of qualifications should be determined, in particular, by the fields of higher education or types of economic activity. The article presents the author's vision of the sectoral framework of qualifications in relation to the 7th level of qualifications for the field of knowledge "Social

and behavioral sciences", the characteristic feature of which are additional dimensions that reveal the specific characteristics of the field. It has been established that representatives of relevant central bodies of executive power, industry councils, professional associations and the education system, employers, and the population should participate in the development of sectoral frameworks of qualifications. All of them will determine the framework requirements for specialists in certain fields of activity, which will become one of the means of increasing the efficiency of the use of labor potential at all levels of the national economy. Prospects for further research into the sectoral framework of qualifications are related to their content, definition of criteria for their quantitative determination, and institutional support.

**Key words:** meta-framework, qualification level of education, descriptor, National Qualifications Framework of Ukraine, sectoral framework of qualifications.

**Постановка проблеми.** Складність і багатогаровість людського капіталу як домінуючої форми суспільного багатства [1] будь-якої держави обумовлюють необхідність розробки інструментів для визнання і регулювання його якості. Саме з цією метою були розроблені мета-рамки, зокрема, Рамка кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (2005 р.) і Європейська рамка кваліфікацій для навчання протягом життя (2008 р.), на основі яких країнам-членам Європейського Союзу рекомендовано розробляти свої національні рамки кваліфікацій. Зазначені інструменти мають універсальний характер і описують кваліфікаційні рівні освіти для всіх галузей знань та сфер діяльності. Прагнення створити універсальний інструмент, що забезпечить прозорість та сумісність різних кваліфікаційних рівнів на національному та міжнародному рівнях, вимагало абстрагування від специфічних особливостей різних видів діяльності. Як наслідок, універсальність зазначених мета-рамок водночас стала обмежуючим фактором, оскільки описані в них кваліфікаційні рівні та дескриптори не пов'язані з предметними областями. З метою подолання зазначеного протиріччя виникає необхідність розробки галузевих (секторальних) рамок кваліфікацій, в яких будуть враховані галузеві особливості сфер людської діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Європейський вектор розвитку обумовив розроблення Національної рамки кваліфікацій в Україні, що стало стартовою точкою упорядкування кваліфікаційних рівнів освіти з метою їх загального визнання. Зазначений процес було розпочато в 2008 р. Сучасний вигляд із 8 кваліфікаційних рівнів освіти Національна рамка кваліфікацій отримала в 2020 р. [2] і стала фундаментальним інструментом для ідентифікації та упорядкування кваліфікаційних рівнів освіти. Розробка професійних стандартів та стандартів вищої освіти за спеціальностями здійснюється з урахуванням положень Національної рамки кваліфікацій. Водночас визріла необхідність розробки галузевих рамок кваліфікацій, що

в умовах динамічності ринку праці сприятимуть ефективному руху робочої сили, оскільки віддзеркалюватимуть галузеві особливості, які важливо враховувати при переході із однієї галузі економіки в іншу. Питання, пов'язані з різними аспектами розробки галузевих рамок кваліфікацій, формують наукові інтереси таких українських вчених, як: Ю.М. Рашкевич, С.К. Андрейчук [3], В.М. Захарченко, М.В. Міусов, Д.Г. Парменова [5], Т.В. Семигіна [8] та ін. Внесок зазначених вчених у вивчення питань, пов'язаних із розробкою галузевих рамок кваліфікацій, заслуговує на визнання та повагу, але водночас залишається велика кількість невирішених питань, зокрема, від питання їх змістовного наповнення та кількісного детермінування до можливостей інституційного забезпечення.

**Метою статті** є обґрунтування теоретичних основ формування галузевих рамок кваліфікацій в контексті розвитку національної системи кваліфікацій.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Становлення компетентнісного потенціалу працівника в суспільному виробництві відбувається шляхом кристалізації індивідуальних, академічних компетентностей та компетентностей робочого місця в компетентності галузі. Останні інтегрують в собі вимоги, що необхідні для роботи в певній галузі і які характеризуються спільністю ознак професійної діяльності. З одного боку, галузеві рамки кваліфікацій як компас визначатимуть вектор руху сучасного фахівця в професійній діяльності, з іншого, їх запровадження сприятиме позиціонуванню і визнанню наших освітніх програм за кордоном та підвищенню якості освітніх програм як наслідку співпраці між закладами освіти, роботодавцями та професійними асоціаціями [3].

В європейському освітньому просторі головними інструментами регулювання системи освіти виступають кваліфікаційні мета-рамки, зокрема, Європейська рамка кваліфікацій для навчання протягом життя (EQF-LLL) і Рамка кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (FQ-EHEA). Змістове наповне-

ння дескрипторів, представлених в обох рамках, схоже, проте форма їх подання викликає певні ускладнення, пов'язані з можливістю їх співставлення та практичного застосування (табл. 1). Принциповою відмінністю між зазначеними мета-рамками є кумулятивний характер дескрипторів в EQF-LLL та незалежний характер дескрипторів в FQ-EHEA, що забезпечує система кредитів Європейської кредитно трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС).

EQF-LLL було схвалено Європейським Парламентом та Радою Міністрів в 2008 р. і рекомендовано країнам-членам Європейського Союзу створювати на її основі національні рамки кваліфікацій. В Україні 23 листопада 2011 р. постановою Кабінету Міністрів №1341 була затверджена Національна рамка кваліфікацій (НРК), що включала 10 рівнів навчання. Сучасний вигляд НРК із 8 рівнів набула в 2020 р. Набір дескрипторів в НРК України (знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія) не співпадає з дескрипторами мета-рамок EQF-LLL та FQ-EHEA. Якщо дескриптори «знання» і «уміння» присутні в обох вищезазначених

мета-рамках, то дескриптор «комунікація» присутній в FQ-EHEA, а дескриптор «відповідальність та автономія (автономність)» в EQF-LLL.

НРК України ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудова відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці.

Дескриптори в НРК України мають таку термінологічну визначеність [2]:

– знання: осмислена та засвоєна суб'єктом інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (знання фактів та уявлення) і теоретичні (концептуальні, методологічні);

– уміння/навички: здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання проблем. Уміння/навички поділяються на когнітивні (що включають логічне, інтуїтивне та

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика мета-рамок EQF-LLL, FQ-EHEA та Національної рамки кваліфікацій України**

	EQF-LLL	FQ-EHEA)	Національна рамка кваліфікацій України
<b>Дескриптори</b>	Знання	Знання та розуміння	Знання
	Уміння	Застосування знань і розуміння	Уміння/навички
	Компетентності (Відповідальність та автономність)	Формування суджень	Комунікація
		Комунікація	Відповідальність і автономія
		Уміння навчатися	
<b>Рівні освіти</b>	I рівень освіти		I рівень освіти (початкова середня освіта)
	II рівень освіти		II рівень освіти (перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти)
	III рівень освіти		III рівень освіти (другий рівень професійної (професійно-технічної) освіти)
	IV рівень освіти		IV рівень освіти (третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти)
	V рівень освіти	Короткий цикл вищої освіти	V рівень освіти (молодший бакалавр)
	VI рівень освіти	I цикл вищої освіти	VI рівень освіти (бакалавр – перший цикл вищої освіти)
	VII рівень освіти	II цикл вищої освіти	VII рівень освіти (магістр – другий цикл вищої освіти)
	VIII рівень освіти	III цикл вищої освіти	VIII рівень освіти (доктор філософії, доктор мистецтва, доктор наук – третій цикл вищої освіти)

Джерело: складено автором на основі [3; 5]

творче мислення) і практичні (що включають ручну вправність, застосування практичних способів (методів), матеріалів, знарядь та інструментів, комунікацію);

– комунікація: взаємодія осіб з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності;

– відповідальність і автономія: здатність особи застосовувати знання та навички самостійно та відповідально.

Крім того, в НРК України для кожного рівня освіти визначено узагальнену компетентність. Так, наприклад, для 7-го магістерського рівня в якості узагальненої компетентності визначено «здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов та вимог». Таким чином, в нашій країні визначається власний шлях розбудови кваліфікаційної системи в освітній площині.

Особливістю українського законодавства про вищу освіту є наявність двох рівнів класифікації освіти – за галузями та спеціальностями. Якщо Законом України «Про вищу освіту» передбачено наявність стандартів вищої освіти за окремою *спеціальністю* для кожного рівня національної рамки кваліфікацій [4], то питання галузевих рамок залишається невирішеним.

Галузева рамка кваліфікацій – деталізований опис її рівнів у термінах дескрипторів НРК та інших спеціалізованих дескрипторів, характерних для професійних кваліфікацій певного виду економічної діяльності та/чи виду професійної діяльності. Оскільки професійно-технічна освіта охоплює 2–5, а вища освіта – 5–8 рівні НРК, то секторальні рамки кваліфікацій доцільно розробляти в розрізі 2–8 рівнів НРК. Галузеві рамки кваліфікацій розробляються за необхідності центральними органами виконавчої влади, галузевими об'єднаннями організацій роботодавців, галузевими радами з розвитку професійних кваліфікацій, професійними асоціаціями.

Важливо зазначити, що в європейських країнах розроблення галузевих рамок кваліфікацій може здійснюватися на основі двох підходів: для галузей освіти та галузей ринку праці (секторальні рамки кваліфікацій) [5]. Відповідно до першого підходу в галузевих рамках кваліфікацій закладаються підвалини, що віддзеркалюють загальні вимоги для спеціальностей в межах однієї галузі вищої освіти. Вони є орієнтиром при розробці стандартів вищої освіти за окремими спеціальностями та освітніх про-

грам в рамках конкретних галузей науки. Згідно чинного законодавства в Україні діють 29 галузей знань [7], на основі яких може бути розроблено 29 галузевих рамок кваліфікацій. На думку автора, зазначена кількість є надто великою. Відповідно до другого підходу секторальні рамки кваліфікацій слід розробляти в розрізі видів економічної діяльності. Згідно чинній класифікації видів економічної діяльності в Україні виділяють 21 вид діяльності [6]. Шлях побудови секторальних рамок кваліфікацій, тобто галузевих рамок для ринку праці, було обрано в Польщі, де розроблено секторальні рамки кваліфікацій для галузей спорту, туризму, банківської справи, ІТ сфери, сільського господарства, торгівлі та ін.

В Україні реалії сьогодення обумовлюють доцільність побудови галузевих рамок кваліфікацій на основі офіційно визнаних галузей освіти та діючої НРК. В табл. 2 наведений приклад галузевої рамки кваліфікацій стосовно 7-го рівня (магістерського) кваліфікацій для галузі знань «Соціальні та поведінкові науки», що об'єднує такі 4 спеціальності: Економіка, Політологія, Психологія, Соціологія [7]. В графах таблиці представлені дескриптори згідно НРК України. Додаткові виміри, що розкривають особливості галузі, представлені в таблиці рядками.

До розробки секторальних рамок кваліфікацій доцільно залучати представників профільних центральних органів виконавчої влади, галузевих рад, професійних асоціацій, роботодавців, представників системи освіти, населення, що визначатимуть рамкові вимоги до фахівців в певних галузях діяльності, а також сприятимуть позиціонуванню і визнанню освітніх програм за кордоном та підвищенню якості освітніх програм як наслідку співпраці між закладами освіти, роботодавцями та професійними асоціаціями.

**Висновки з проведеного дослідження.** Розбудова національної системи професійних кваліфікацій в Україні сприятиме адаптації ринку праці до мінливих умов сучасності. Її важливою складовою виступають галузеві рамки кваліфікацій, в яких відобразатимуться концептуальні вимоги до фахівців в конкретній галузі. Галузеві рамки кваліфікацій стануть одним із засобів підвищення ефективності використання трудового потенціалу на всіх рівнях національної економіки.

Перспективи подальших досліджень галузевих рамок кваліфікацій пов'язані з їх змістовним наповненням, визначенням критеріїв їх кількісного детермінування та інституційним забезпеченням.

## Галузева рамка кваліфікацій галузі соціальних та поведінкових наук

Рівень НРК: 7				
Галузь знань: Соціальні та поведінкові науки				
Дескриптори				
Додаткові виміри галузі	Знання	Уміння	Комунікація	Відповідальність та автономія
<i>Взаємовідносини в суспільстві</i>	Глибоке розуміння національної ідентичності, будови суспільства	Використання знань для виконання завдань та розв'язання проблем з метою підвищення ефективності функціонування суспільства	Взаємодія структуроутворюючих елементів суспільства з метою обміну інформацією, узгодження дій та спільної діяльності	Здатність критично та відповідально реагувати в складних непередбачуваних ситуаціях
Концептуальні основи функціонування суспільства	Законів та закономірностей історичного розвитку структуроутворюючих елементів функціонування суспільства	Формувати судження, виявляти тенденції розвитку соціальних і економічних процесів в суспільстві	Взаємодія структуроутворюючих елементів суспільства з метою глибокого усвідомлення їх функціональних та системних особливостей	Стратегічне бачення векторів розвитку законів і закономірностей структуроутворюючих елементів функціонування суспільства
Проблемні аспекти взаємовідносин в суспільстві	Наукових методів пізнання і дослідження з метою виявлення проблем та способів їх вирішення в умовах невизначеності	Формувати критичні судження та способи ефективного вирішення виявлених проблем в умовах невизначеності	Взаємодія структуроутворюючих елементів суспільства з метою вирішення проблем і виконання задач в умовах невизначеності	Відповідальне управління процесами, що протікають в суспільстві, на основі нових підходів
Перспективи функціонування суспільства в майбутньому	Концептуальних основ функціонування суспільства в розрізі його структуроутворюючих елементів в перспективі	Формування креативних підходів для досягнення поставлених цілей	Налагодження комунікаційних зав'язків та співпраці структуроутворюючих елементів суспільства в процесі досягнення нових цілей й вирішення нових задач	Самостійне і відповідальне застосування креативних методів для вирішення складних задач в перспективі

Джерело: складено автором

## Список використаних джерел:

1. Гришнова Е.А., Азьмук Н.А. Развитие человеческого капитала и трансформация форм занятости: взаимовлияние и взаимообусловленность. *Демографія та соціальна економіка*. 2014. № 1(21). С. 85–95.
2. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 р. № 519 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/519-2020-%D0%BF#Text>
3. Рашкевич Ю.М., Андрейчук С.К. Секторальні рамки кваліфікацій як інструмент узгодження дескрипторів європейських мета-рамок та побудови профілів освітніх програм. *Міжнародний науковий вісник*. 2015. № 1 (10). С. 41–64.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n157>

5. Захарченко В.М., Міусов М.В., Парменова Д.Г. Рамки кваліфікацій у Європейському освітньому просторі. Одеса, 2017. 88 с.
6. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 № 457/ Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>
7. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>
8. Semigina, T. Галузеві ради як інституційний механізм політики щодо професійних кваліфікацій. *Path of Science*. 2021. 7(12). DOI: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.77-14>

#### References:

1. Hryshnova E.A., Azmuk N.A. (2014) Razvvytye chelovecheskoho kapytala y transformatsyia form zaniatosty: vzaymovlyaniye y vzaymoobuslovlennost [Development of human capital and transformation of forms of employment: mutual influence and mutual dependence]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, vol. 1, no. 21, pp. 85–95.
2. Pro vnesennia zmin u dodatok do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.11.2011 r. № 1341: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.06.2020 r. № 519 [On making changes to the appendix to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2011 No. 1341: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 25, 2020 No. 519]. Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/519-2020-%D0%BF#Text> (accessed July 15, 2023).
3. Rashkevich Yu.M., Andreychuk S.K. (2015) Sektoralni ramky kvalifikatsii yak instrument uzgodzhennia deskriptoriv yevropeyskykh meta-ramok ta pobudovy profiliv osvितnikh prohran [Sectoral qualifications frameworks as a tool for harmonizing European meta-framework descriptors and building educational program profiles]. *Mizhnarodnyi naukovyi visnyk*, vol. 1, no. 10, pp. 41–64.
4. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII [On higher education: Law of Ukraine dated 01.07.2014 No. 1556-VII]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (accessed May 28, 2023).
5. Zakharchenko V.M., Miyusov M.V., Parmenova D.G. (2017) Framework of qualifications in the European educational space [Ramky kvalifikatsii u Yevropeiskomu osvितnomu prostori]. Odesa: NU "OMA". (in Ukrainian)
6. Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti DK 009:2010: Nakaz Derzhavnoho komitetu Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання ta spozhyvchoi polityky vid 11.10.2010 № 457 [Classification of types of economic activity DC 009:2010: Order of the State Committee of Ukraine on Technical Regulation and Consumer Policy dated 11.10.2010 No. 457]. Derzhavnyi komitet Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання ta spozhyvchoi polityky. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (accessed June 22, 2023).
7. Perelik haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity [List of fields of knowledge and specialties for which higher education applicants are trained]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.04.2015 № 266. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>
8. Semigina T. (2021) Haluzevi rady yak instytutsiinyi mekhanizm polityky shchodo profesiinykh kvalifikatsii [Industry councils as an institutional policy mechanism for professional qualifications]. *Path of Science*, vol. 7, no. 12.